

Ж. Б. Черська
(Чернівці)

ОСОБЛИВОСТІ ЕПІДИГМАТИЧНИХ ХАРАКТЕРИСТИК ПРИКМЕТНИКІВ ЗІ ЗНАЧЕННЯМИ „ЕГОЇСТИЧНИЙ“-„АЛЬТРУЇСТИЧНИЙ“

Статтю присвячено дослідженню епідигматичних характеристик прикметників лексико-семантичних груп (ЛСГ) зі значеннями „егоїстичний“-„альтруїстичний“ у німецькій мові. Зіставний аналіз епідигматичних характеристик свідчить про більшу кількість семних комплексів у ЛСГ зі значенням „егоїстичний“ та вищу частоту зустріваності цих семних комплексів у публіцистиці.

Ключові слова: лексико-семантична група, прикметники, епідигматичні характеристики, сема, семний комплекс.

Статья посвящена изучению эпидигматических характеристик прилагательных лексико-семантических групп (ЛСГ) со значениями „эгоистичный“-„альтруистичный“ в немецком языке. Сопоставительный анализ эпидигматических характеристик свидетельствует о большем количестве семных комплексов в ЛСГ со значением „эгоистичный“ и о высших показателях частотности, касающихся встречаемости этих семных комплексов в публицистике.

Ключевые слова: лексико-семантическая группа, прилагательные, эпидигматические характеристики, сема, семный комплекс.

The epidigmatic characteristics of the lexical-semantic groups of adjectives with the meanings „egoistic“-„altruistic“ in German have been investigated in the article. The adjectives of the lexical-semantic group with the meaning „egoistic“ have more seme complexes, according to the contrastive analysis, than the adjectives in the group with the meaning „altruistic“. A higher frequency of the seme complexes of the adjectives with the meaning “egoistic” has been defined in the texts of newspapers.

Key words: lexical-semantic group, adjectives, epidigmatic characteristics, seme, seme complexes.

Аналіз семантики слова, як одне із ключових питань лінгвістики, залишається актуальним на сучасному етапі та, водночас, набуває нових рис. Перспективним напрямом розгляду семантичних проблем стало дослідження епідигматики лексичних одиниць

(І. Арнольд, Д. Шмельов, Л. Кудрявцева та ін.). Епідигматичні характеристики у сучасній лінгвістиці визначають як внутрішньоструктурні інтегральні відношення у знаковій структурі між структурними елементами одного значення чи між значеннями того ж полісемічного слова, які відображають різні референти (предмети) чи денотати (класи предметів) дійсності [1, с. 25]. Ефективність вивчення семантичних особливостей через призму епідигматики доводять дослідження, що ґрунтуються на виділенні семних комплексів (О. Огуй, Р. Мельник [2]). Однак у сучасній німецькій мові досі невивчені епідигматичні характеристики в лексико-семантичних групах прикметників (ЛСГ) зі значеннями „егоїстичний“-, „альтруїстичний“ [4], що зумовлює актуальність, мету й завдання дослідницької роботи.

Тому **мета** дослідження – вивчити епідигматичні характеристики прикметників зі значенням „егоїстичний“ – „альтруїстичний“ на основі їхньої етимології, виділених семних комплексів, реалізації цих семних комплексів у сучасних німецьких публіцистичних текстах однакової суцільної вибірки та здійснити порівняльний аналіз епідигматичних характеристик ЛСГ. Матеріал дослідження – суцільна вибірка з німецьких газет [9; 10; 12, 14, 15] обсягом 15 млн. слововживань, у межах якої зафіксовано 1013 випадків сумісного вживання прикметників зі значенням „егоїстичний“ з іменниками та 488 – зі значенням „альтруїстичний“.

Вивчення епідигматики прикметників, спираючись на попередні дослідження лінгвістів [2], ґрунтується на виділенні семних комплексів – сукупності різнопланових сем (у т.ч. різночастининомовних, напр., іменникового характеру [3, с. 87]), що є проміжною ланкою між окремою семою (мінімальною одиницею плану змісту, яка не має корелята в плані вираження) та цілою семемою (окремим значенням полісеманта).

У лексикографічних джерелах семний комплекс виділяється, як правило, крапкою з комою і служить для розрізнення семантики лексичних одиниць [2, с. 21]. З огляду на такі особливості семних комплексів, аналіз епідигматики у ЛСГ прикметників зі значеннями „егоїстичний“ – „альтруїстичний“ здійснено з урахуванням: 1) етимологічних особливостей прикметників; 2) виділених семних комплексів на матеріалі сучасних тлумачних слов-

ників німецької мови [5; 6; 7; 8; 11; 13] та різночастинномовних тлумачень; 3) аналізу семантичних особливостей прикметників на основі вияву семних комплексів у публіцистичних текстах [9; 10; 12; 14; 15].

Про результати дослідження епідигматики прикметників зі значеннями „егоїстичний“ – „альтруїстичний“ свідчать табл.1, табл.2.

Таблиця 1

Поділ на семні комплекси прикметників
зі значенням „егоїстичний“

Семні комплекси	
у словниках	у текстах
<i>egoistisch</i>	424 ВСВ
1. „ <i>selbstsüchtig, eigensüchtig, sich und seine Bedürfnisse an die erste Stelle setzend</i> “: <i>себелюбний</i> ”	33 ВСВ
2. „ <i>eigennützig, berechnend, nur an seinen eigenen Vorteil gedacht</i> “: <i>“корисливий”</i>	371 ВСВ
3. „ <i>rücksichtslos: Streben nach Erfüllung der die eigene Person betreffenden Wünsche ohne Rücksicht auf die Ansprüche anderer</i> “: <i>той, який не зважає на думку інших</i> ”	7 ВСВ
4. „ <i>narzisstisch, zur Eigenliebe neigend, eitel</i> “: <i>самозакоханий, пихатий</i> ”	1 ВСВ -
5. „ <i>grausam, kalt</i> “: <i>жорстокий</i> ”	2 ВСВ
6. „ <i>gesund, rational</i> “: <i>„здоровий, практичний, раціональний”</i>	<i>zielbewusst</i> <i>цілеспрямований,</i> <i>ініціативний</i> 10 ВСВ
<i>selbstsüchtig</i>	76 ВСВ
1. „ <i>nur an sich selbst denkend, egoistisch, eigensüchtig, ichsüchtig</i> “: <i>егоїстичний, себелюбний</i> ”	64 ВСВ
2. „ <i>nur auf den eigenen Vorteil bedacht</i> “: <i>корисливий</i> ”	4 ВСВ
3. „ <i>nur die eigene Person kennende Einstellung</i> “: <i>егоцентричний</i> ”	2 ВСВ (4. „ <i>eitel, arrogant,</i> <i>feige</i> “: <i>пихатий, заро-</i>

	зумілий, бо- язузливий) 6 ВСВ
<i>eigennützig</i> 1. "selbstsüchtig, egoistisch: еґоїстичний" 2. "rücksichtsloses Streben nach dem eigenen Vorteil: спря- мований на отримання вигоди для себе (беззастережно прагнення власної вигоди)"	126 ВСВ 5 ВСВ 121 ВСВ
<i>berechnend</i> 1.,,eigennützig, auf seinen Vorteil bedacht: корисливий" 2.,,kalt, aus Berechnung handeln: той, який діє за розра- хунком, байдужий до інших".	165 ВСВ 153 ВСВ 12 ВСВ
<i>egozentrisch</i> 1.,,das eigene Ich in den Mittelpunkt stellend, ichbezogen: той, що вважає себе центром всесвіту, себелюбний " 2.,,stärker als ein Egoist nur an sich selbst und seinen Vor- teil denkend: надміру еґоїстичний, корисливий. "	148 ВСВ 90 ВСВ 58 ВСВ
<i>eigensüchtig</i> 1.,,selbstsüchtig: себелюбний" 2.,,egoistisch handelnd: еґоїстично діяльний. "	52 ВСВ 14 ВСВ 38 ВСВ
<i>selbstisch</i> 1.,,egoistisch, selbstsüchtig, eigensüchtig: себелюбний, еґоїстичний" 2.,,egozentrisch: еґоцентричний" 3.,,nur auf den eigenen Vorteil bedacht: корисливий".	4 ВСВ 4 ВСВ - -
<i>ichbezogen</i> 1.,,sich selbst immer in den Vordergrund stellen, egozent- risch: еґоцентричний. " 2.,,egoistisch: еґоїстичний".	15 ВСВ 15 ВСВ -

Аналіз словникових дефініцій прикметників зі значеннями „еґоїстичний” показав неоднорідність тлумачень одних і тих же лексичних одиниць у різних лексикографічних джерелах, а часто і їхню відсутність. Ці особливості зумовлені, на наш погляд, певною часткою авторського суб’єктивізму укладачів. Тому детальне вивчення епідигматики прикметників сприяє чіткому визначенню сем та конкретизації семантичних проявів лексичних одиниць.

У словниках опис здійснювався лише стандартними компонентами. Однак завдяки аналізу публіцистичних текстів для домінанти ЛСГ зі значенням „егоїстичний” – прикметника *egoistisch* нами було виділено семний комплекс „цілеспрямований, ініціативний” (*zielbewusst*) тільки на текстовому матеріалі, без фіксації в лексикографічних джерелах. З огляду на це можна зробити висновки про формування в сучасному німецькому суспільстві нових ціннісних орієнтацій, які вже встановилися у мовному середовищі, проте ще не „встигли” викликати інтерес у лінгвістів, оскільки сучасна публіцистика швидко реагує на прояви суспільного буття.

Окрім цього, прикметник *egoistisch* на сучасному етапі розвитку німецької мови набув нової семантичної інтерпретації. Так, зокрема *egoistisch* дії (*die egoistischen Handlungen*) асоціюються нині не тільки з негативними проявами людської поведінки, а виражають також прагнення до успіху, цілеспрямованість.

У прикметника *selbstüchtig* на матеріалі публіцистичних текстів виявлено семний комплекс „*eitel, arrogant, feige: nuxatuij, зарозумілий, боягузливий*“, який реалізує свої семантичні особливості виключно через консоціації у певному контексті – сумісне вживання *selbstüchtig, eitel, arrogant und feige*.

Щодо епідигматичних характеристик у ЛСГ прикметників зі значенням „альтруїстичний“, то, зауважимо, що кількість сумісного слововживання прикметників з іменниками на матеріалі однакової суцільної вибірки удвічі менша (488 ВСВ), ніж у ЛСГ зі значенням „егоїстичний“.

Тому, ґрунтуючись на раніше проведеному аналізі епідигматики [3], для виокремлення семних комплексів прикметників зі значенням „альтруїстичний“ враховувалися всі можливі тлумачення, у тому числі й іменникові (напр., *Aufopferung* для *aufopferd*). Іменникові компоненти тлумачення дозволили оптимально визначити вихідні семи та семні комплекси відповідних прикметників. Результати виділення семних комплексів демонструє таблиця 2.

Поділ на семні комплекси прикметників
зі значенням „альтруїстичний“

Семні комплекси	
у словниках	у текстах
<i>selbstlos</i>	214 ВСВ
1., „ohne Rücksicht auf die eigenen Interessen oder Belange sich einem Dienst hingebend: самовідданий“	70 ВСВ
2., „uneigennützig und zu Opfern bereit: безкорисливий, готовий до самопожертви“	80 ВСВ
3., „altruistisch: альтруїстичний“	64 ВСВ
<i>altruistisch</i>	36 ВСВ
1., „selbstlos, selbstlose Denk- und Handlungsweise, aufopfernd: самовідданий, готовий до самопожертви“.	3 ВСВ
2., „uneigennützig: безкорисливий“	33 ВСВ
<i>großherzig</i>	91 ВСВ
1., „von selbstloser, nicht kleinlicher Gesinnung: альтруїстично-великодушний“	90 ВСВ
2., „edel(mütig): благородний“	1 ВСВ
<i>edel</i>	30 ВСВ
1., „nicht egoistisch, selbstlos: альтруїстичний“	18 ВСВ
2., „menschlich vornehm, großherzig: людяний, великодушний“.	12 ВСВ
<i>edelmütig</i>	10 ВСВ
1., „selbstlos: альтруїстичний“.	10 ВСВ
2., „großherzig, edel: великодушний, благородний“.	-
<i>aufopfernd</i>	51 ВСВ
1., „entsagungsvoll, hingebungsvoll: самовідданий“	32 ВСВ
2., „sich ohne Rücksicht auf die eigene Person einsetzen: альтруїстично діяльний“.	19 ВСВ
<i>opferbereit</i>	19 ВСВ
„sich ohne Rücksicht auf die eigene Person einsetzen: альтруїстично діяльний“	

Проведений аналіз свідчить, що епідігматичні характеристики ЛСГ прикметників зі значенням „альтруїстичний” ґрунтуються на традиційному розумінні “АЛЬТРУЇЗМУ” як вияву жертвовності, самовідданості, самозречення, великодушності. Семні комплекси,

виділені за словниками, підтверджуються в публіцистичних текстах.

Дослідження показало, що для домінант *egoistisch* та *selbstlos* зафіксовано найбільшу кількість семних комплексів порівняно з іншими компонентами цих груп, що вказує на їхню полісемічність та дозволяє ідентифікувати їх як домінанти у відповідних ЛСГ.

За результатами аналізу словників та публіцистичних текстів визначено, що прикметникам ЛСГ зі значенням „егоїстичний” властива більша чисельність семних комплексів, ніж для ЛСГ прикметників зі значенням „альтруїстичний”. Такий результат пояснюється тим, що лексика на позначення „ЕГОЇЗМУ” розповсюджена в багатьох сферах суспільного життя (зокрема, розрізняють біологічний, соціальний, людський егоїзм), і це вносить певні корективи в семантичні особливості прикметників.

Семні комплекси, виділені за лексикографічними джерелами, реалізують свої значення, як правило, в публіцистичних текстах. Однак текст, його лейтмотив, ідейна композиція, структура можуть вплинути на реалізацію семантики лексичних одиниць, що призводить до появи семних комплексів нової модифікації. Тому результати текстового аналізу, вивчення словникових тлумачень та опис ієрархічної структури значення дозволяють цілісно вивчити семантику слова, у нашому випадку прикметників, та використати ці особливості у перспективі при укладанні тематичних тлумачних словників.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Апроксимативні методи вивчення лексичного складу : [навч. посіб.] / В. В. Левицький, О. Д. Огуй, С. В. Кійко, Ю. Є. Кійко. – Чернівці : Рута, 2000. – 136 с.
2. Мельник Р. Проблеми виділення семних комплексів до епідигматичних характеристик прикметників в ЛСГ зі значенням „старанний” / Р. Мельник, О. Огуй // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. праць / наук. ред. Левицький В. В. – Вип. 267 : Германська філологія. – Чернівці : Рута, 2005. – С. 20–32.
3. Черська Ж. Б. Епідигматичні характеристики прикметника зі значенням “егоїстичний” у німецькій мові / Ж. Б. Черська // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки :

- наук. журнал / гол. ред. Коцан І.Я. – Луцьк : РВВ „Вежа” ВНУ ім. Лесі Українки, 2008. – № 4. – Серія „Філологічні науки”. – С. 86–90.
4. Черська Ж. Б. Принципи виділення лексико-семантичної групи прикметників, які позначають характеристики ставлення до інших (концепт „егоїзм – альтруїзм”) / Ж. Б. Черська // Мова і культура: наук. щорічний журнал / гол. ред. Д.С. Бурого. – К. : Видавничий дім Дмитра Бурого, 2003. – Т. 3, ч. 1 : Лінгвокультурологічна інтерпретація тексту. – Вип. 6. Серія “Філологія”. – С. 374–381.
  5. Duden. Deutsches Universalwörterbuch / [hrsg. vom Wiss. Rat d. Dudenred. : Dr. Matthias Wermke (Vorsitzender) / Bearb. : Anette Auberle, Angelika Haller-Wolf...]. – 5., überarb. Aufl. – Mannheim; Leipzig; Wien; Zürich : Dudenverlag, 2003. – 1892 S.
  6. Göttert K. H. Neues deutsches Wörterbuch / K. H. Göttert. – Köln : Helmut Lingen Verlag, 2007. – 1150 S.
  7. Klappenbach R. Wörterbuch der deutschen Gegenwartssprache in 6 B. / R. Klappenbach, W. Steinitz. – Berlin : Akademie-Verlag, 1977 – 1978. – 16615 S.
  8. Langenscheidt. Großwörterbuch Deutsch als Fremdsprache. – Berlin; München; Wien; Zürich; New York : Langenscheidt, 2003. – 1254 S.
  9. Merkur : Rheinischer Merkur. – 2003 – 2004. – Режим доступу : <http://www.merkur.de>.
  10. Morgenpost: Berliner Morgenpost. – 2002 – 2005. – Режим доступу : <http://www.morgenpost.de>.
  11. Paul H. Deutsches Wörterbuch : Bedeutungsgeschichte und Aufbau unseres Wortschatzes. – 10., überarb. und erw. Aufl. – Tübingen : Niemeyer, 2002. – 1243 S.
  12. RZ-Online: Rhein-Zeitung. – 1996 – 2005. – Режим доступу : <http://rhein-zeitung.de>.
  13. Wahrig. Deutsches Wörterbuch. – Gütersloh; München : Bertelsmann Lexikon Verlag, 2001. – 1451 S.
  14. Welt: Die Welt. – 1995 – 2005. – Режим доступу : <http://www.welt.de>.
  15. Zeit: Die Zeit. – 1998 – 2005. – Режим доступу : <http://www.zeit.de>.